

Частина II

ОСНОВИ КВАНТОВОЇ ФІЗИКИ

Лекції 13-16

Іванова В.В.

ФТІ НТУУ “КПІ ім. І.Сікорського”

Розділ 1.

1.1. Теплове випромінювання

1.2. Квантова оптика

Розділ 2.

2.1. Основи квантової механіки

2.2. Будова атома

ОПТИКА Л.13.

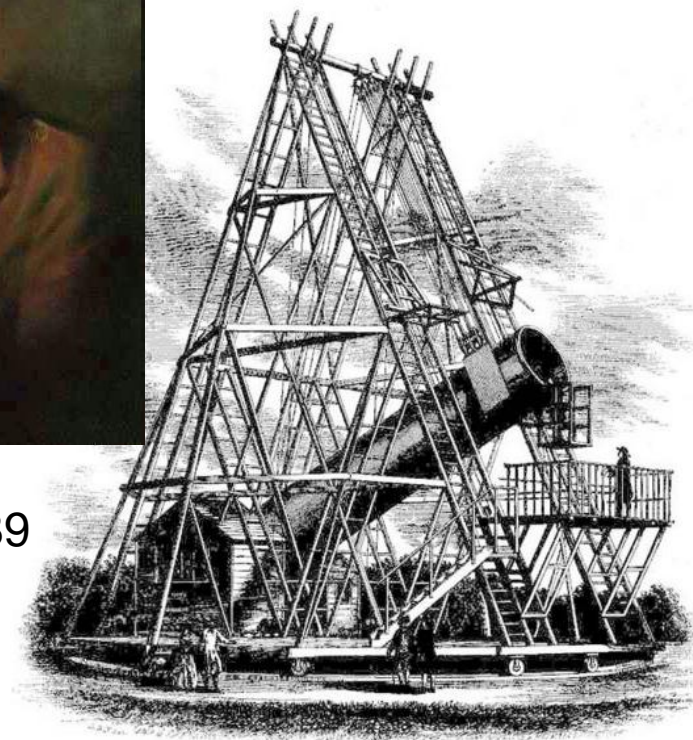
1.1. Теплове випромінювання

Відкриття ІЧ випромінювання

- **Infrared** (IR) is radiation with wavelengths that are longer than 700 nm but shorter than 1 mm.
- Infrared radiation was discovered by *William Herschel* (1738 - 1822) in 1800 in the **spectrum** of the Sun.
- ordinary **glass** absorb infrared wavelengths greater than $\sim 2 \mu\text{m}$.

1789

1.1. Теплове випромінювання

Світіння тіл (випромінювання)

Люмінесценція

Зовнішні види енергії збудження

вияви: світлячки, екрани дисплеїв, світлодіоди, лазери і т.п.

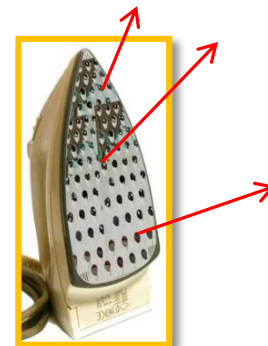
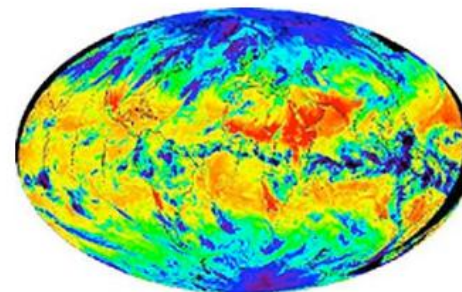
Теплове випромінювання

Теплове (температурне) збудження

Теплове випромінювання зумовлене збудженням атомів і молекул, що здійснюється в процесі їх теплового руху

Теплове випромінювання існує для всіх об'єктів (гази, пари, рідини, тверді тіла) при температурі вище абсолютного нуля ($-273.15\text{ }^{\circ}\text{C}$)

Thermal radiation from Earth

Люмінесценція

Люмінесценція - випромінювання, надлишкове над тепловим, при даній температурі, тривалість якого значно перевищує період світлових коливань
(С.І. Вавилов)

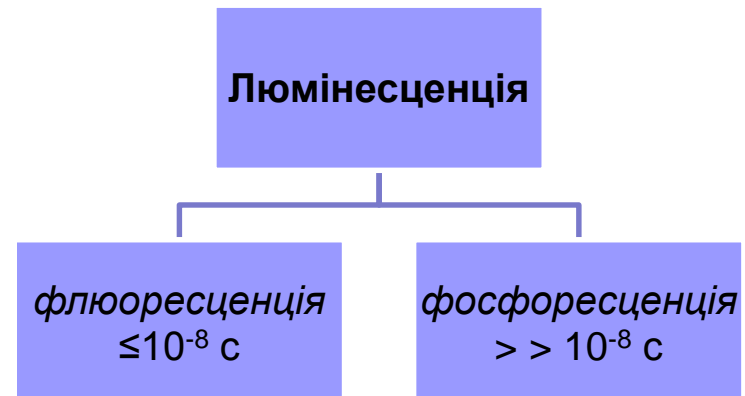

ВИДИ ЛЮМІНЕСЦЕНЦІЇ

фотолюмінесценція;
катодолюмінісценція;
електролюмінесценція:
    - передпробійна;
    - інжекційна;
хемілюмінесценція
(в т.ч. біолюмінесценція);
триболюмінесценція;
кристалолюмінесценція

*«Прибрежья, где ходили тавро-скифы,
уже не те - лишь море в летний штиль
все так же сыплет ласково на рифы
лазурно-фосфорическую пыль.»*

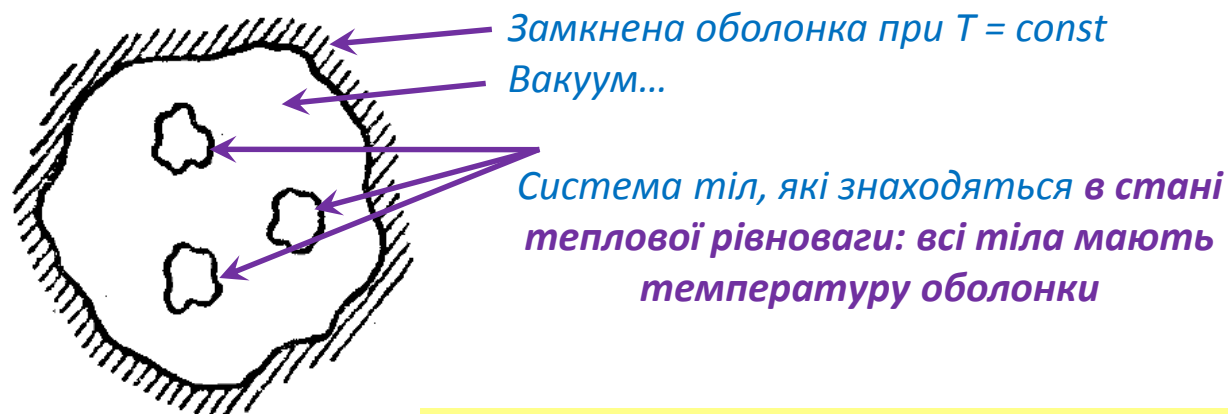
И.Бунин

Теплове випромінювання

На відміну від всіх інших видів випромінювання, **теплове випромінювання** може бути в стані **термодинамічної рівноваги** з нагрітими тілами -

- **воно** називається **рівноважним** або **чорним випромінюванням**

Рівноважне випромінювання: кількість поглинутої і випроміненої енергій **рівні** в будь-який проміжок часу

Енергія, що випромінюється і енергія, що поглинається, **рівні для кожної частоти ω (довжини хвилі λ)**

Густина енергії і спектральний склад рівноважного теплового випромінювання залежать тільки від температури!

Теплове випромінювання

Характеристики теплового випромінювання

$M_{e,\lambda}$ - спектральна густина енергетичної світності – **випромінювальна**

$$M_{e,\lambda} = \frac{dM_e}{d\lambda} = r_\lambda$$

здатність r_λ

або

r_ω

$M_e = \int_0^\infty M_{e,\lambda} d\lambda$ - повна (інтегральна) енергетична світність

Або

$$M_e = \int_0^\infty M_{e,\omega} d\omega = \int_0^\infty r_\omega d\omega \quad M_{e,\omega} = r_\omega$$

$$\alpha_{\lambda,T} = \frac{\Phi_{e,\lambda,\text{погл}}}{\Phi_{e,\lambda,\text{пад}}} \quad - \text{ спектральна поглинальна здатність (коефіцієнт поглинання)}$$

(дробове число, що показує, яку частину падаючого випромінювання в інтервалі довжин хвиль ($\lambda \div \lambda + d\lambda$) (або частот ($\omega \div \omega + d\omega$) тіло поглинає за температури T)

Коефіцієнт поглинання - величина безрозмірна

$$\alpha_{\omega,T} \leq 1$$

Наприклад, для видимої частини спектра за кімнатної температури поглинальна здатність алюмінію дорівнює 0,1; міді - 0,5; води - 0,67

$$\alpha_{\omega,T} = 1 \quad \alpha_{\lambda,T} = 1$$

**Абсолютно чорне тіло
АЧТ**

Теплове випромінювання

Закон Кірхгофа

$$\left[\frac{r_{\lambda,T}}{\alpha_{\lambda,T}} \right]_1 = \left[\frac{r_{\lambda,T}}{\alpha_{\lambda,T}} \right]_2 = \left[\frac{r_{\lambda,T}}{\alpha_{\lambda,T}} \right]_3 = \dots = f(\lambda, T)$$

Функція Кірхгофа
Функція спектрального розподілу випромінювання АЧТ

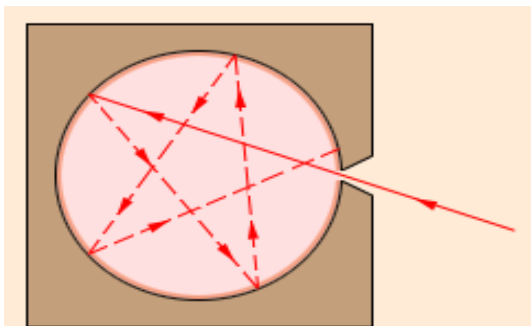
Для системи тіл, що знаходяться в стані теплової рівноваги, відношення випромінювальної і поглинальної здатностей не залежить від природи тіла і є для всіх тіл однією і тією ж універсальною функцією частоти і температури

АЧТ – 1859 р. Г. Кірхгоф

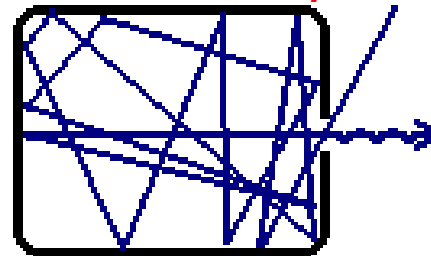
Для АЧТ $\alpha_{\lambda,T} = 1$

$$M^0_{e,\lambda}(T) = f(\lambda, T) = r_{\lambda}(T)$$

спектральна густина енергетичної світності АЧТ

Тіло, яке поглинає всю променисту енергію будь-якого спектрального складу

Модель АЧТ – порожнина, яка містить ЕМВ в умовах теплової рівноваги

ОПТИКА Л.13.

Закони теплового випромінювання

Закон Кірхгофа

Доведення:

Теплова рівновага: тіло з усіх боків оточено рівноважним випромінюванням.

На площу падає енергія

$$d\Phi_1 = I_\omega d\omega dS \cos \varphi d\Omega dt$$

Відбивається

I_ω - питома
інтенсивність
випромінювання

$$d\Phi_2 = (1 - \alpha_\omega) I_\omega d\omega dS \cos \varphi d\Omega dt$$

Випромінюється

$$d\Phi_3 = M_{e,\omega} d\omega dS \cos \varphi d\Omega dt$$

$$d\Phi_1 = d\Phi_2 + d\Phi_3 \Rightarrow M_{e,\omega} = \alpha_\omega I_\omega$$

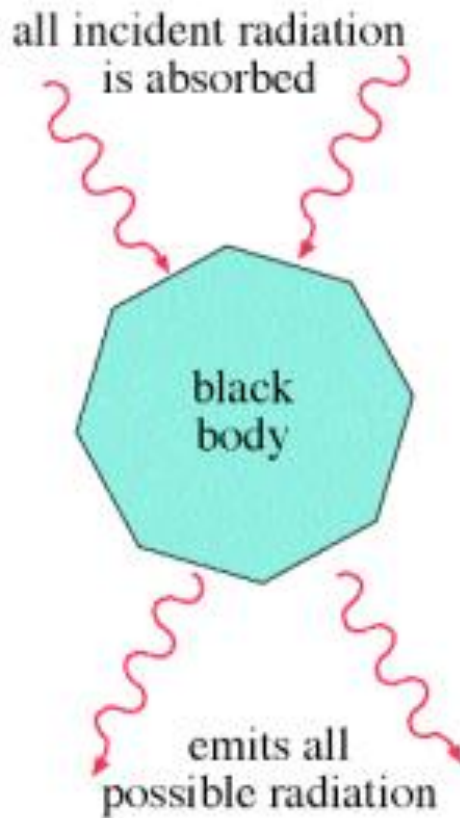
α_ω - коефіцієнт
поглинання

**При одній і тій самій температурі АЧТ має
найбільшу випромінювальну здатність!**

Закони теплового випромінювання Абсолютно чорне тіло

АЧТ (Gustav Kirchhoff, 1859) –

ідеальне тіло, яке **поглинає все** ЕМВ, яке на нього падає, не відбиваючи і не пропускаючи, і **випромінює** ЕМВ – все, яке можливе при заданій температурі

Абсолютно чорне тіло: $\alpha_{\omega, T} = 1$
Ідеальний поглинач!
Ідеальний випромінювач!

Сіре тіло:

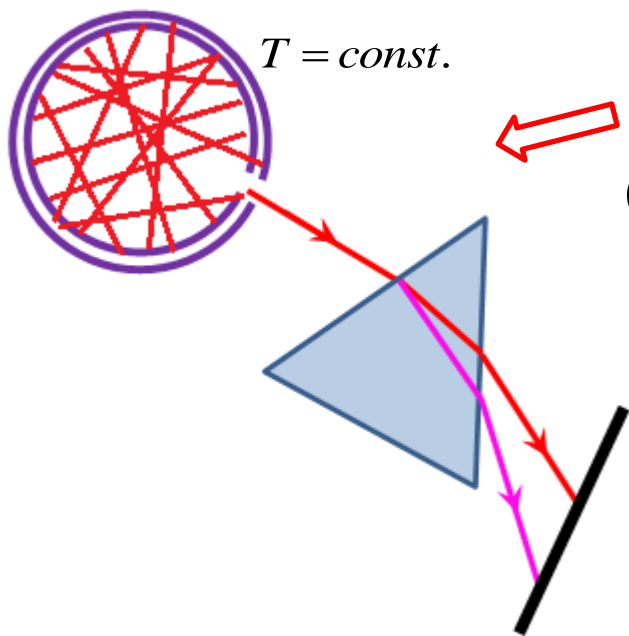
$$\alpha_{\omega, T} = \alpha_T = \text{const} \leq 1$$

Абсолютно біле тіло:

$$\alpha_{\omega, T} = \alpha_T = 0$$

Теплове випромінювання

Абсолютно чорне тіло

 $T = \text{const.}$

Схема

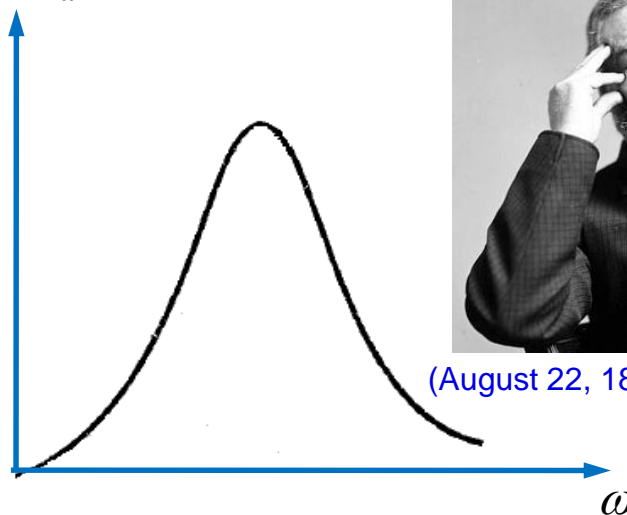
визначення

$$(r_{\omega T})_{\text{АЧТ}} = f(\omega, T)$$

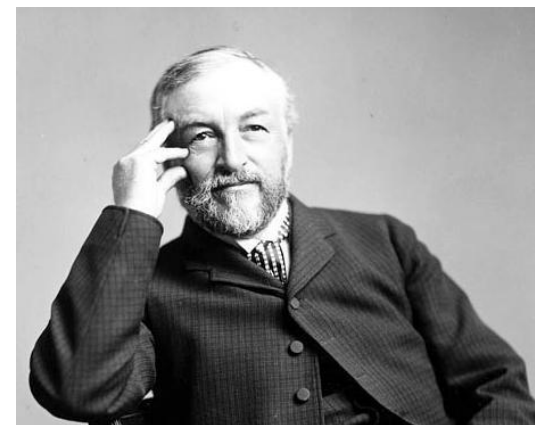
ЕКСПЕРИМЕНТ

Samuel Pierpont Langley
за допомогою болометра (1878)
експериментально отримав спектр
випромінювання чорної сажі

$$f(\omega, T) = (r_{\omega T})_{\text{АЧТ}}$$

An American astronomer, physicist, inventor of the bolometer and aviation pioneer

(August 22, 1834 – February 27, 1906)

Закони теплового випромінювання

Джон Вільям Стретт (лорд Релей)
1842-1919

Джеймс Гопвуд Джинс
1877-1946

Вільгельм Він
1864-1928

Закон Віна

$$\rho_v = \frac{8\pi h v^3}{c^3} \cdot e^{-hv/kT}$$

Закон Релея-Джинса

$$\rho(\omega, T) = kT \cdot \frac{\omega^2}{\pi^2 c^3}$$

Закон зміщення Віна:

$$\nu_{\max} = \frac{\alpha}{h} \cdot kT \approx (5,879 \cdot 10^{10}) \cdot T$$

Закони теплового випромінювання

■ Закон Віна

$$\lambda T \ll hc/k$$

$$r_\lambda = \frac{2\pi hc^2}{\lambda^5} \exp\left(-\frac{hc}{\lambda kT}\right)$$

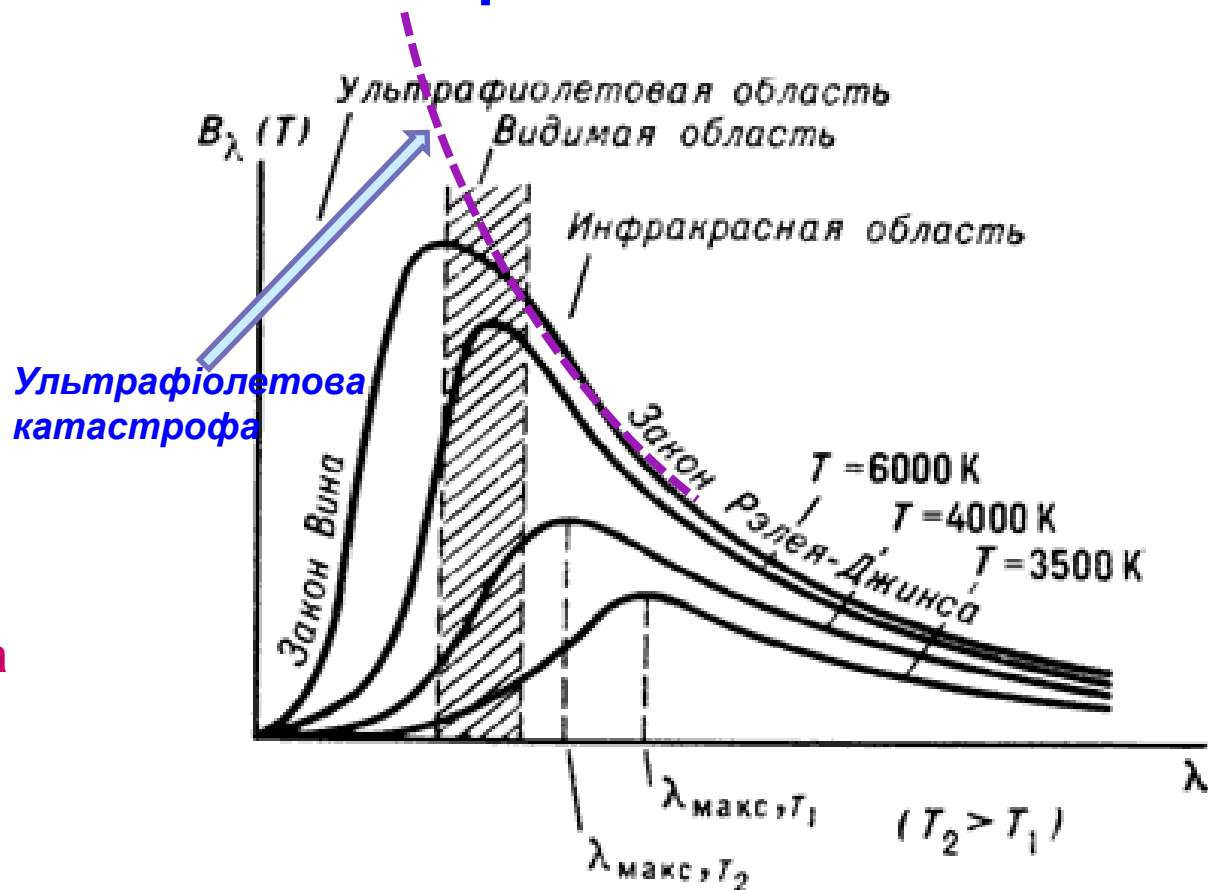
■ Закон Релея-Джинса

$$\lambda T \gg hc/k$$

$$r_\lambda = 2\pi c \frac{kT}{\lambda^4}$$

■ Закон зміщення Віна

$$\lambda_{\max} = \frac{2898}{T}, \text{ мкм}$$

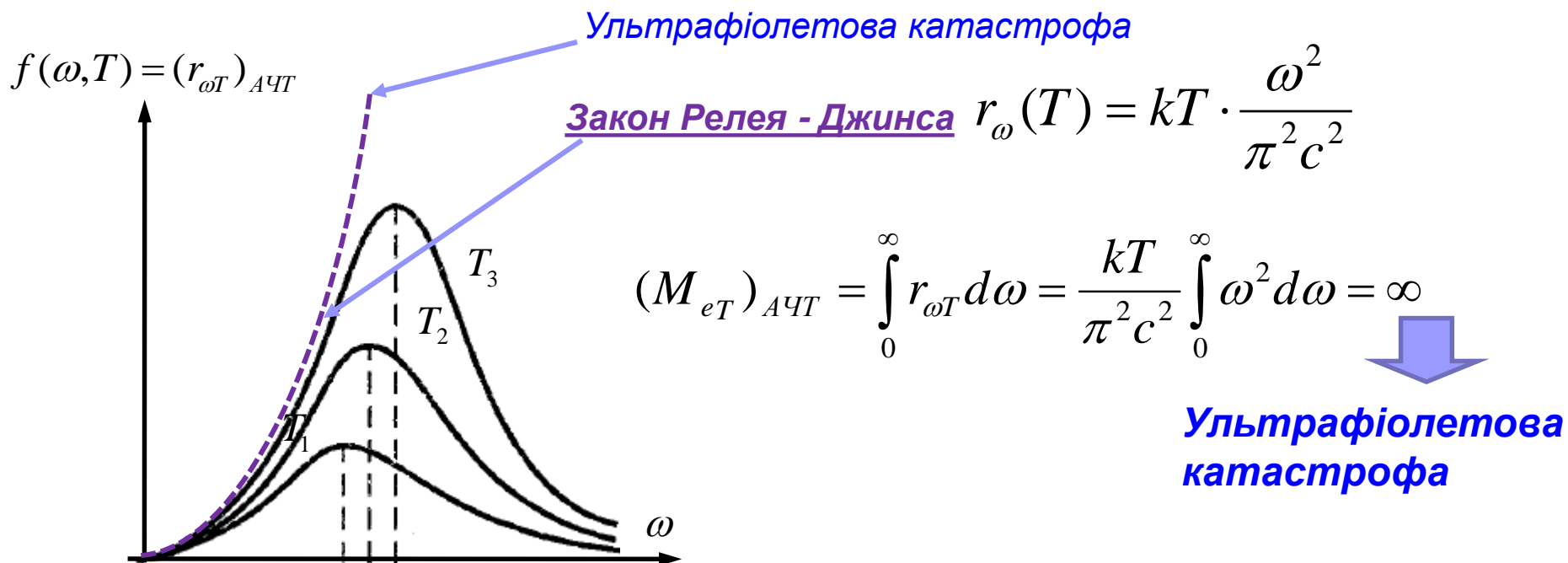

Сонце: $T=6000\text{K} \rightarrow \lambda_{\max}=0,5 \text{ мкм}$

$T=290\text{K} \rightarrow \lambda_{\max}=10 \text{ мкм}$

$T=77\text{K} \rightarrow \lambda_{\max}=38 \text{ мкм}$

Теплове випромінювання

Теорія Релея – Джинса:

виходить із хвильової природи світла, в рамках класичної фізики не здатна пояснити ультрафіолетову катастрофу

Закони теплового випромінювання

Залежність випромінювальної здатності АЧТ від температури

■ Закон Стефана – Больцмана

$$M_e = \int_0^{\infty} r_{\lambda} d\lambda = \sigma T^4$$

$$\sigma = 5,67 \cdot 10^{-8}, \text{ Вт} / \text{ м}^2 \text{ К}^4$$

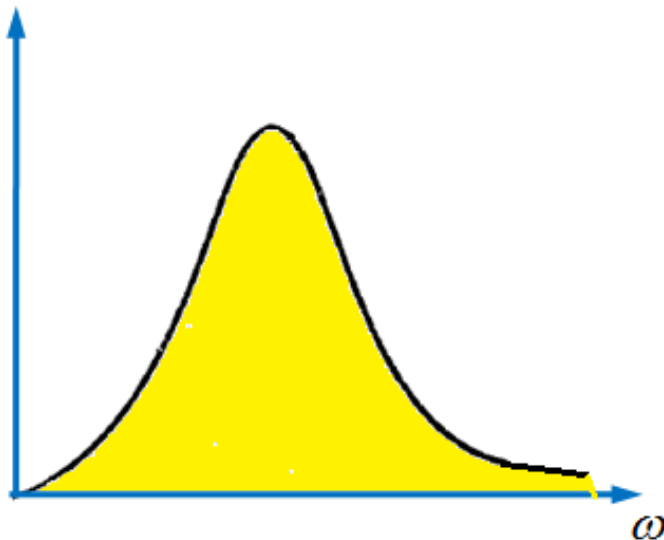
стала Стефана – Больцмана

1879 р. – Й.Стефан (експериментально)

1884 р. – Л.Больцман (теоретично)

**Енергетична світність АЧТ
пропорційна четвертому степеню
температури**

$$f(\omega, T) = (r_{\omega T})_{\text{АЧТ}}$$

Закони теплового випромінювання

■ Закон Стефана – Больцмана

$$M_e = \int_0^{\infty} r_{\lambda} d\lambda = \sigma T^4$$

$$\sigma = 5,67 \cdot 10^{-8}, \text{Вт} / \text{м}^2 \text{К}^4$$

Приклад:

Інтегральна поверхнева густина потоку
випромінювання тіла при $T=300\text{K}$

$$M_e = 0,05 \text{ Вт/см}^2$$

Якщо площа шкіряного покриву $\sim 2\text{м}^2$

$$P = 1\text{кВт}$$

Теплове випромінювання

Max Karl Ernst Ludwig Planck; 23 квітня 1858,
Кіль — 4 жовтня 1947,
Геттінген

ОСНОВОПОЛОЖНИК КВАНТОВОЇ ТЕОРІЇ

Нобелівська премія (1918 р.)

За відкриття кванту дії

"... він переконливо показав, що крім атомістичної структури матерії існує свого роду атомістична структура енергії, керована універсальною сталою, введеною Планком. Це відкриття стало основою для всіх досліджень у фізиці XX століття, і з того часу майже повністю зумовило її розвиток..."

/А.Ейнштейн/

Гіпотеза и формула Планка (1900 р.)

Електромагнітне випромінювання здійснюється окремими порціями енергії (квантами), величина яких пропорційна частоті випромінювання:

$$\varepsilon = h\nu = \frac{h}{2\pi} \omega = \hbar \omega$$

Стала Планка $h = 6,62 \cdot 10^{-34} \text{ Дж} \cdot \text{с}$

$$\hbar = \frac{h}{2\pi} = 1,054 \cdot 10^{-34} \text{ Дж} \cdot \text{с}$$

«Наукова істина тріумфує у міру того, як вимирають її супротивники»

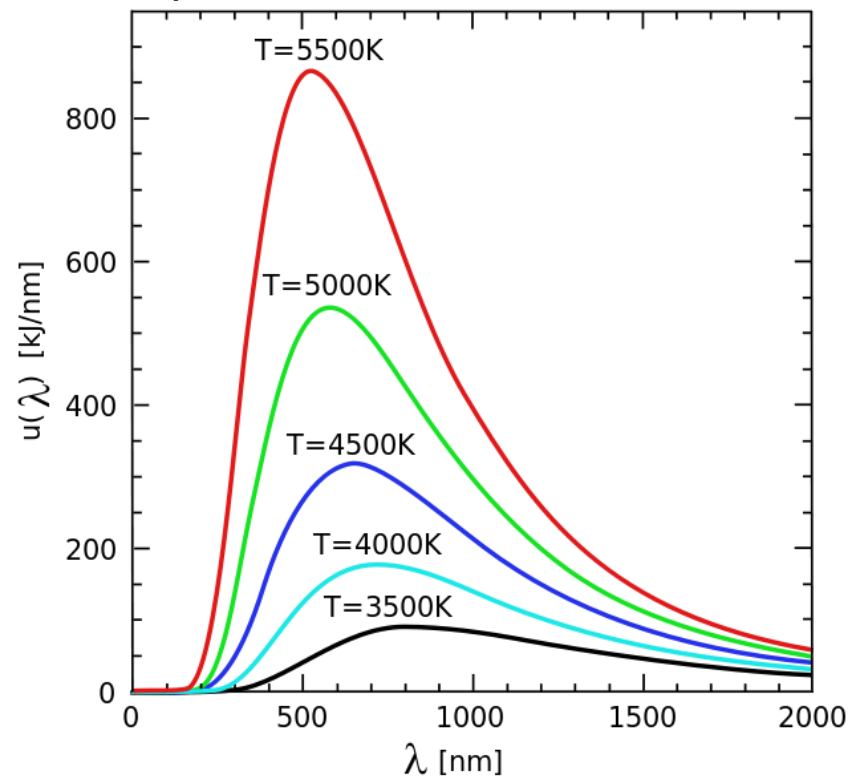
М.Планк

Теплове випромінювання

Формула Планка (1900)

Енергія електромагнітного випромінювання (в тому числі такого, яке заповнює нагріту порожнину) може змінюватися не безперервно, а дискретно, а саме на величину кратну $\hbar\omega$

Спектральний розподіл об'ємної густини електромагнітного випромінювання

$$\rho(\omega) = \frac{\omega^2}{\pi^2 c^3} \cdot \frac{\hbar\omega}{e^{\frac{\hbar\omega}{kT}} - 1};$$

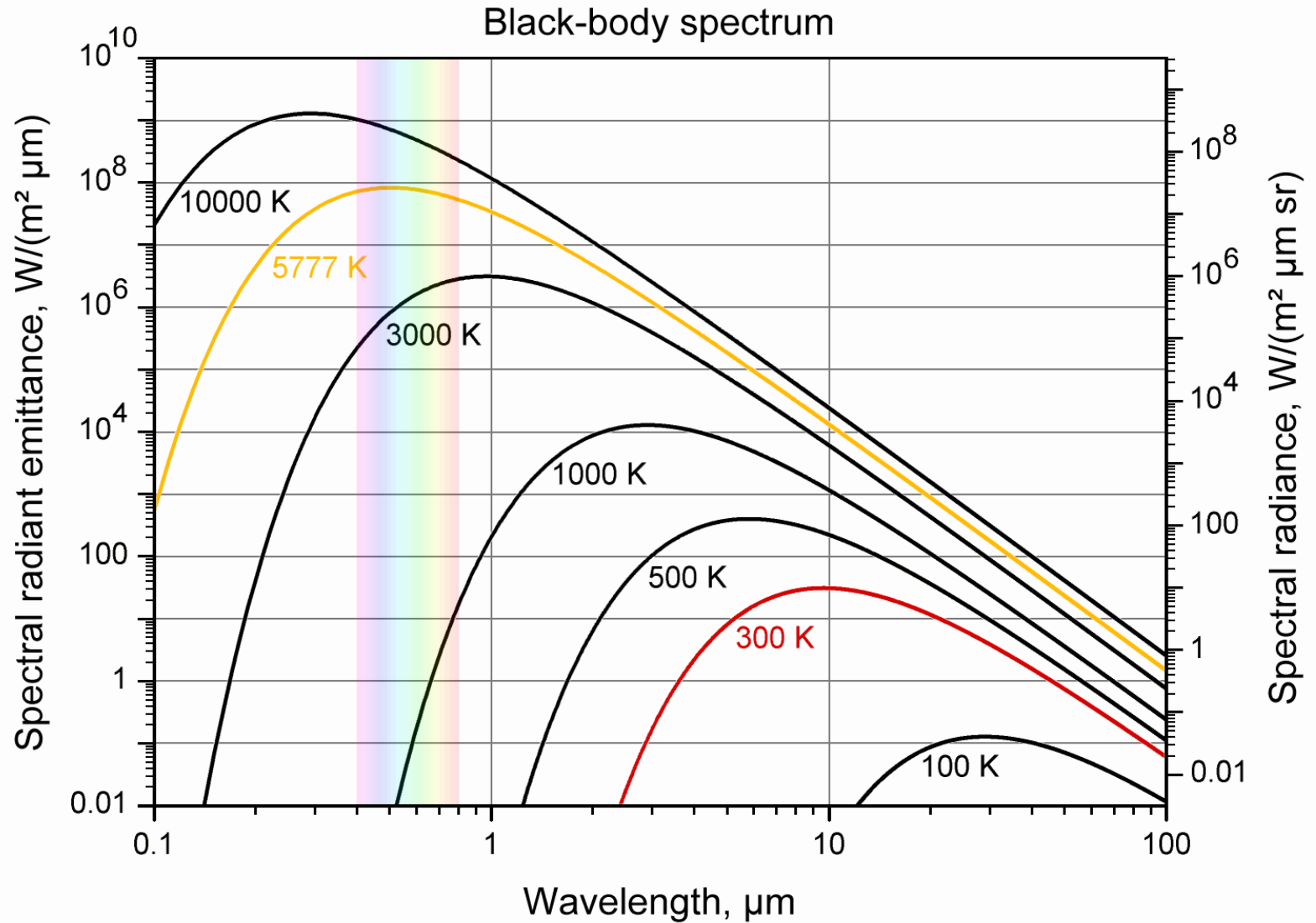
$$[\text{Дж} / (\text{м}^3 \cdot \text{Гц})]$$

$$\rho_{\omega} = \frac{I_{\omega}}{c}$$

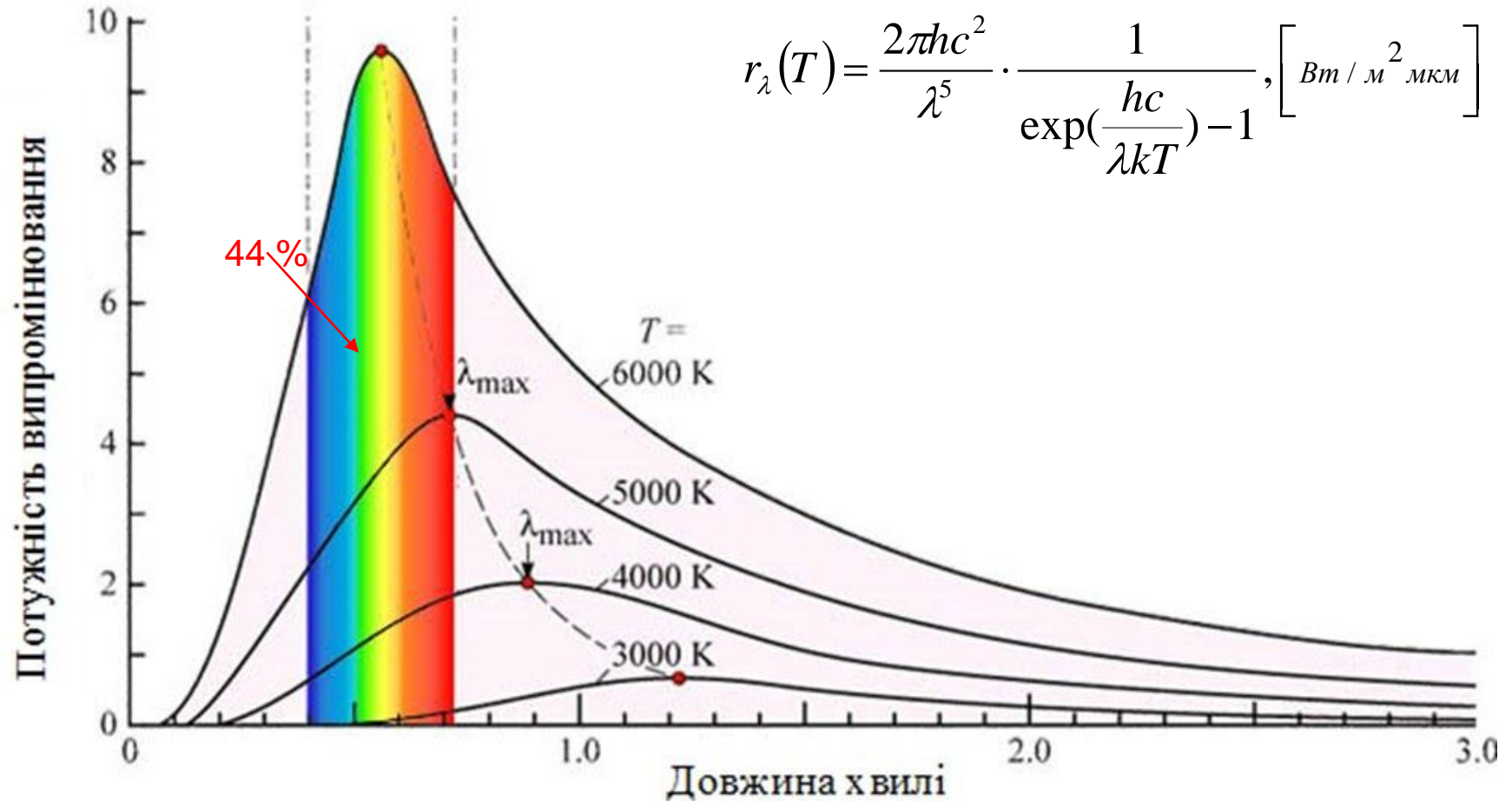
$$I_{\omega} = c \cdot \rho_{\omega}$$

ОПТИКА Л.13.

Випромінювання АЧТ

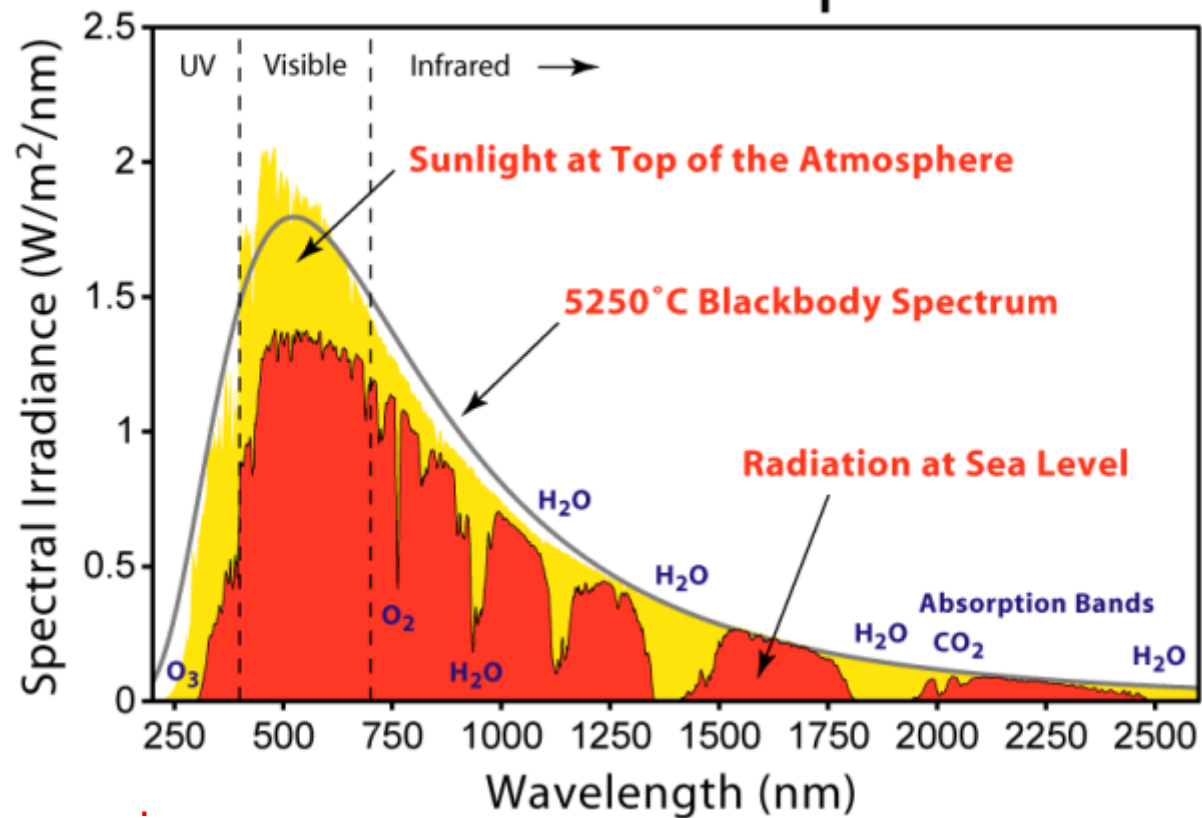

Закони теплового випромінювання

Закони теплового випромінювання

Solar Radiation Spectrum

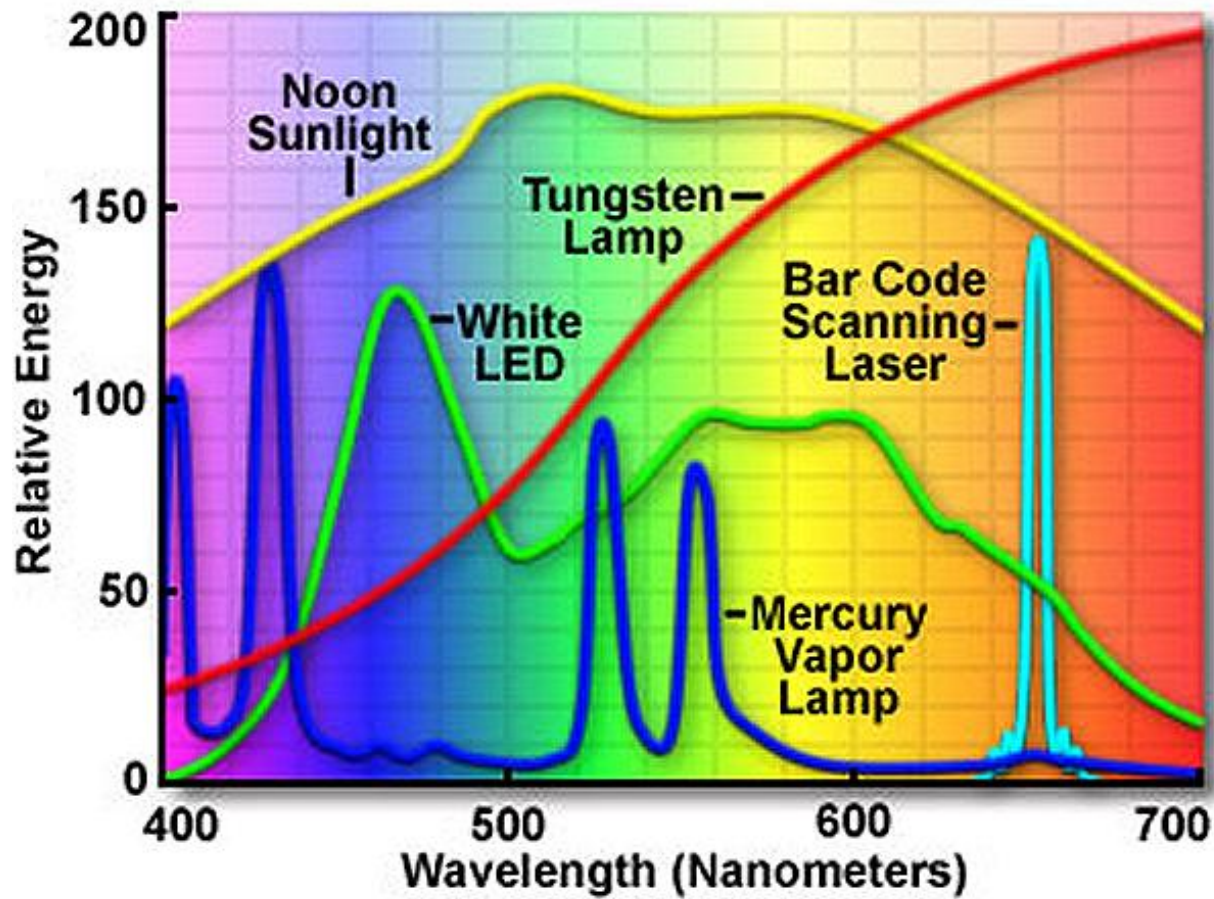
46 % - видиме світло

49 % - ближнє ІЧ

5 % - УФ

Закони теплового випромінювання

Spectra From Common Sources of Visible Light

Закони теплового випромінювання

ПРИКЛАД:

Ніхромовим дротом діаметром 1 мм проходить електричний струм силою 8 А, а теплота, що виділяється, відводиться випромінюванням. Питомий опір дроту $1,1 \cdot 10^{-6}$ Ом м. Температура навколишнього середовища дорівнює 10°C . Розрахувати температуру дроту. Ступінь чорноти ніхромового дроту прийняти рівною 0,8.

$$Q=W$$

$$I^2 \frac{\rho_{\text{эл}} l}{f} = \varepsilon \sigma_0 (T_1^4 - T_2^4) F \quad \Rightarrow \quad I^2 \frac{\rho_{\text{эл}} l}{\frac{\pi d^2}{4}} = \varepsilon \sigma_0 (T_1^4 - T_2^4) \pi d l$$

F – площа теплообміну

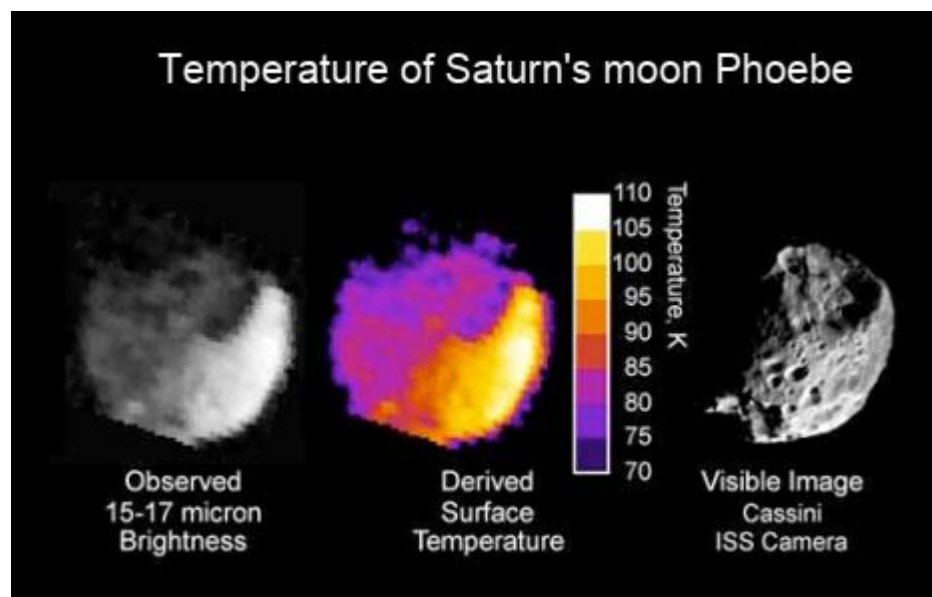
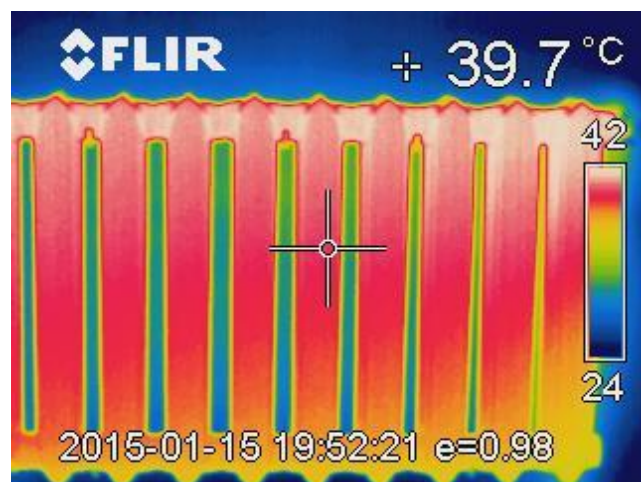
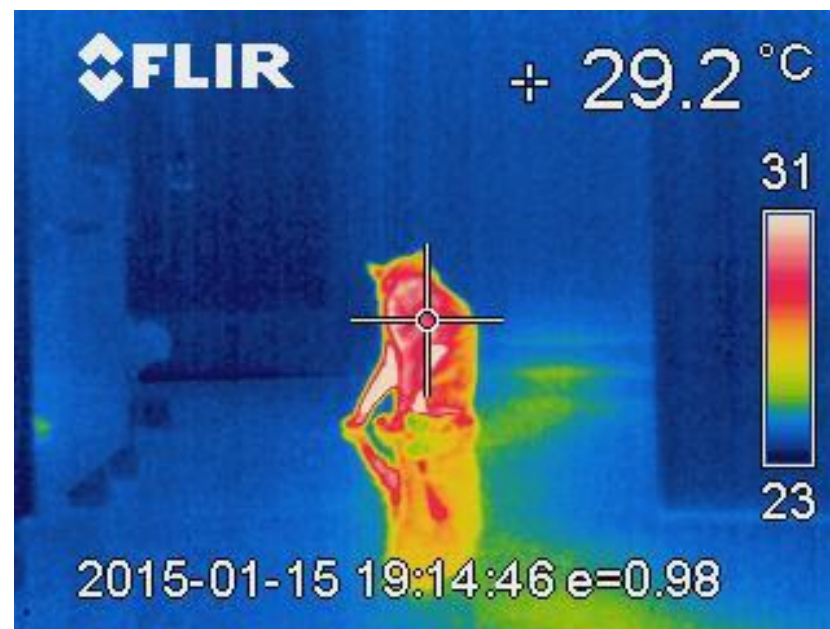
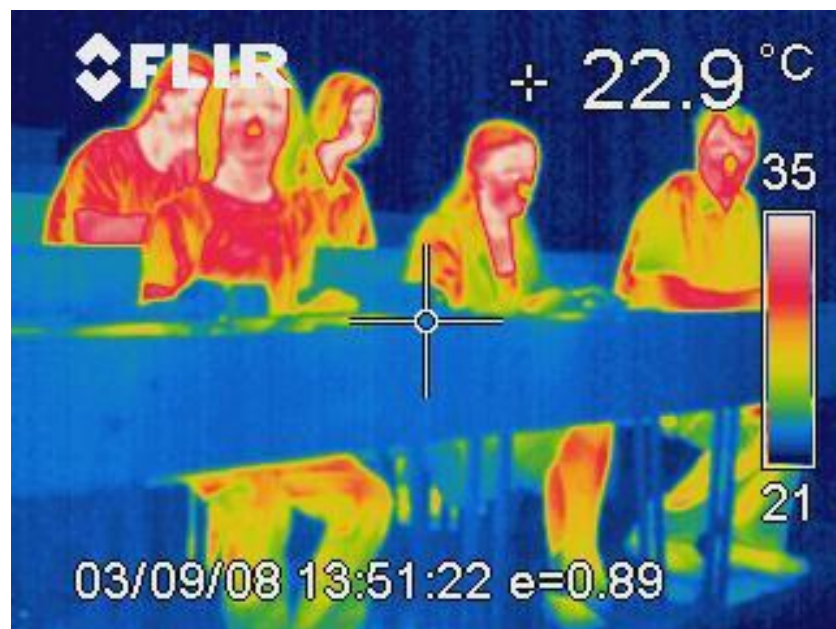
f - площа поперечного перерізу дроту

$$T_1 = \sqrt[4]{\frac{4I^2 \rho_{\text{эл}}}{\varepsilon \sigma_0 \pi^2 d^3} + T_2^4} = \sqrt[4]{\frac{4 \cdot 8^2 \cdot 1,1 \cdot 10^{-6}}{0,8 \cdot 5,67 \cdot 10^{-8} \cdot \pi^2 \cdot 0,001^3} + 283^4} = 893 \text{ K} = 620^\circ \text{C}$$

ОПТИКА Л.13.

Теплобачення

Теплобачення

Теплове випромінювання

Коментар:

Якщо в замкнену порожнину зі стінками, що дзеркально відбивають світло, помістити декілька тіл, нагрітих **до різної температури**, то, як показує дослід, така система **з часом** приходить в стан **теплової рівноваги**, при якій всі тіла набувають однакової температури. Тіла обмінюються енергією **лише шляхом випромінювання** і поглинання променистої енергії. В стані рівноваги ці процеси в середньому компенсують один одного, і в просторі між тілами густина енергії випромінювання досягає певного значення, залежного лише від сталої температури тіл. Це випромінювання, що перебуває в термодинамічній рівновазі з тілами, що мають певну температуру, називається **рівноважним або чорним випромінюванням**. Густина енергії рівноважного випромінювання і його спектральний склад залежать лише від температури.

Тіло в порожнині, **яке поглинає всю променисту енергію будь-якого спектрального складу**, яка попадає на його поверхню називають **абсолютно чорним**. Якщо порожнина нагріта до певної температури T , і всередині встановилася тепла рівновага, то власне випромінювання порожнини, що виходить через отвір, буде випромінюванням абсолютно чорного тіла. Таким чином моделюється абсолютно чорне тіло у всіх експериментах по дослідженню теплового випромінювання.

Якщо через маленький отвір зазирнути всередину порожнини, в якій встановлена термодинамічна рівновага між випромінюванням і нагрітими тілами, то очі не розрізняють тіла за зовнішнім виглядом і фіксують лише однорідне світіння всієї порожнини в цілому

1.2. Квантова оптика

1. Фотоелектричний ефект.
Дослідження О. Г. Столетова
2. Рівняння Ейнштейна
3. Енергія, маса та імпульс фотона
4. Досліди В. Боте і С.Вавилова
5. Тиск світла. Досліди П.М.Лебедева
6. Ефект Комптона
7. Фотоелементи

1.2. Квантова оптика

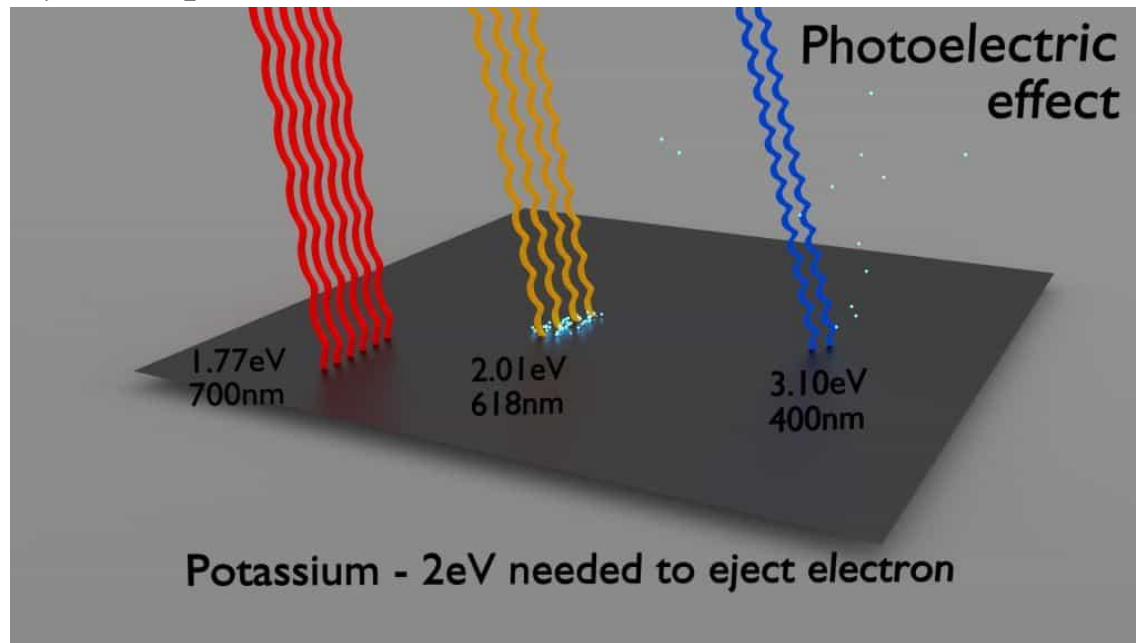
1.2.1. Фотоелектричний ефект. Дослідження О. Г. Столетова (1888-1890 р.р.)

Фотоелектричний ефект

(Г. Герц у 1883 р.)

зовнішній

внутрішній (1873 р. - У. Сміт)

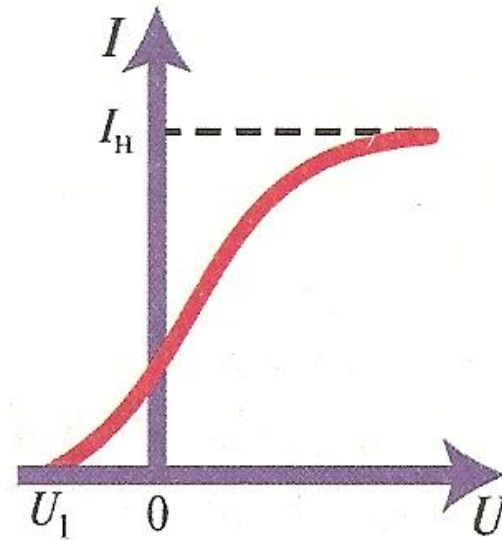
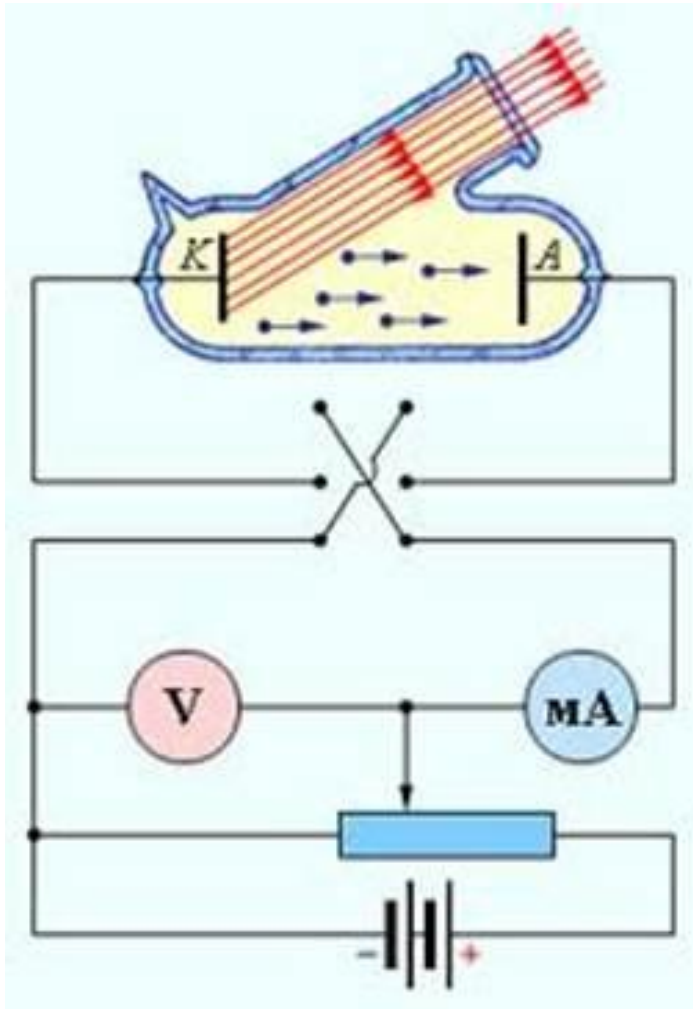

Зовнішній фотоелектричний ефект – звільнення електронів з речовини під дією світла

http://javalab.org/lee/2016/photoelectric_effect_2/
http://javalab.org/lee/2016/photoelectric_effect_2/

1.2. Квантова оптика

Фотоелектричний ефект

Струм насичення

$$I_H = en$$

I_H - струм насичення, e - заряд електрона, n - число електронів, що вивільнюються з катода за одиницю часу

U_1 — гальмівна напруга

Квантові оптичні явища

Heinrich Rudolf Hertz

22 February 1857 – 1 January 1894

О. Г. Столетов

10 August 1839 – 27 May 1896

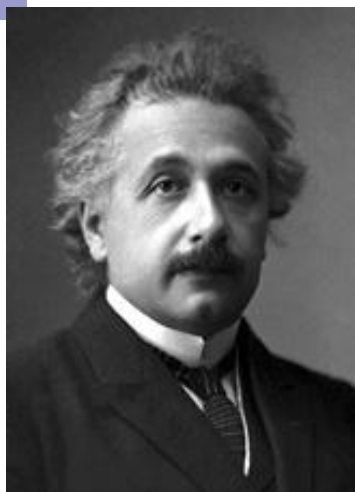
Закономірності фотоефекту:

1. Явище фотоефекту **безінерційне**.
2. **Число електронів**, що вивільнюються світлом за 1с, прямо **пропорційне величині світлового потоку**, що падає на досліджуване тіло.
3. **Швидкість** фотоелектронів, що **вилітають**, тим більша, чим більша **частота** падаючого світла, але вона **не залежить від його інтенсивності**.
Гальмівна напруга лінійно залежить тільки від частоти світла і не залежить від інтенсивності.
4. Фотоефект починається тільки за цілком певної для даного металу мінімальної частоти світла; цю частоту (довжину хвилі) називають «**червоною межею**» фотоефекту.

Закономірності фотоефекту неможливо було узгодити з основними положеннями хвильової теорії світла!

1.2. Квантова оптика

Рівняння Ейнштейна (1905 р.)

Альбэрт Ейнштэйн
(14 березня 1879 р. - 8 квітня 1955 р.)

А. Ейнштейн зробив припущення, що світло, не тільки випромінюється, а й поглинається теж квантами. Застосувавши до взаємодії фотона з електроном закон збереження енергії, А. Ейнштейн вивів рівняння фотоефекту:

$$h\nu = A_{\text{вих}} + \frac{mv^2}{2}$$

$h\nu$ - енергія фотона

A - робота виходу електрона

$\frac{mv^2}{2}$ - кінетична енергія, надана електрону

$$\nu_{\min} = A_{\text{вих}}/h$$

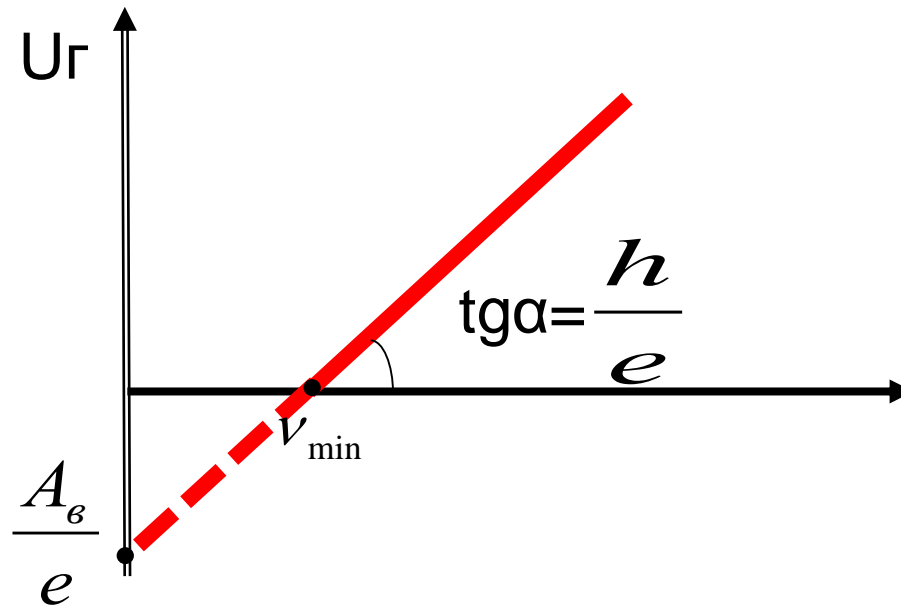

$$\lambda_{\max} = hc/A_{\text{вих}}$$

$$U_{\Gamma} = \frac{h\nu}{e} - \frac{A_{\text{вих}}}{e}$$

Einstein was awarded the Nobel Prize in 1921 for "his discovery of the law of the photoelectric effect"

1.2. Квантова оптика

Експериментальна залежність гальмівної напруги від частоти дає змогу визначити сталу Планка та роботу виходу електронів з металу

1.2. Квантова оптика

Закони фотоефекту

1. Кількість електронів, які вириваються світлом з поверхні металу за одиницю часу, прямо пропорційна поглинутій за цей час енергії світлової хвилі.
2. Максимальна кінетична енергія фотоелектронів лінійно зростає з частотою світла та не залежить від його інтенсивності.
3. Червона межа фотоефекту залежить лише від речовини фотокатода

ОПТИКА Л.14.

Фотонні приймачі

на зовнішньому фотоелекті

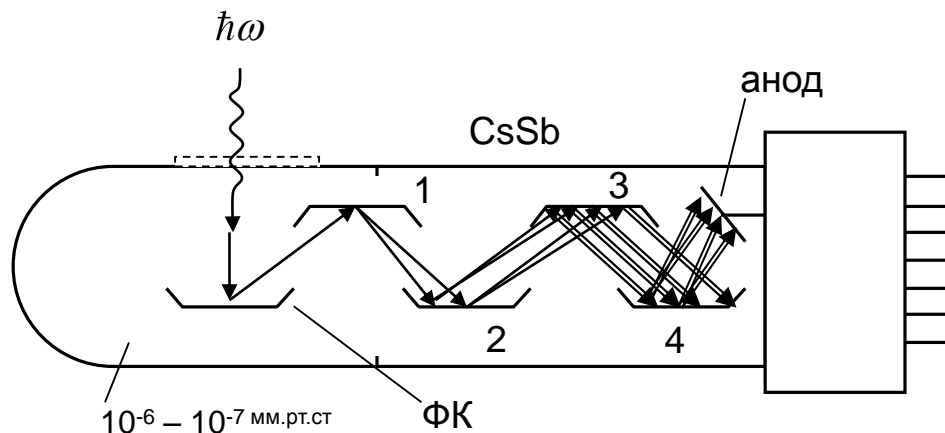
на внутрішньому фотоелекті

Фотоелектронні
помножувачі (ФЕП)

ОЕП

Фотоелементи

Фоторезистори
Фотодіоди
Фототранзистори
ФПЗЗ

$$\Phi_{ph0} \sim 10^{-19} \text{ Вт}$$

ФТІ кафедра ЛФ

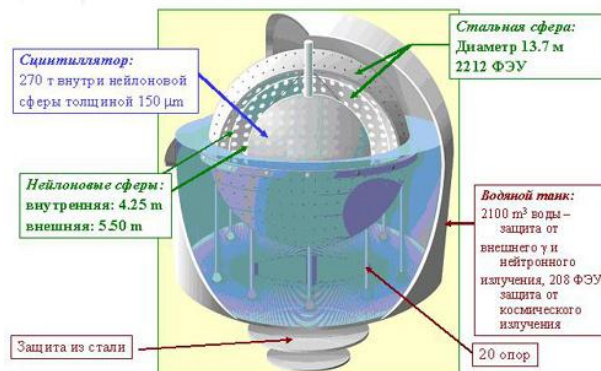
1.2. Квантова оптика

Приклад

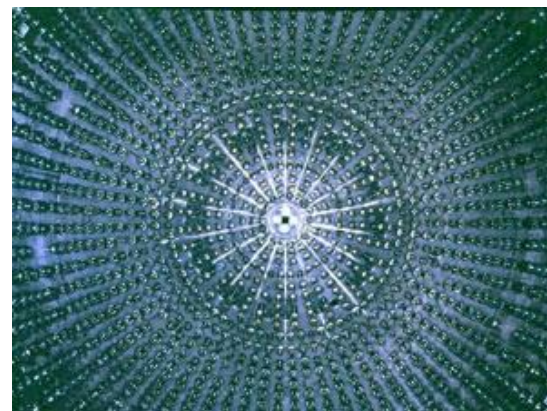
Знайти роботу виходу електронів з поверхні деякого металу, якщо при переході з опромінення його фотонами з енергією в 2 еВ на опромінення фотонами з енергією 1 еВ максимальна швидкість фотонів змінилась удвічі.

2/3 еВ

Застосування ФЕП

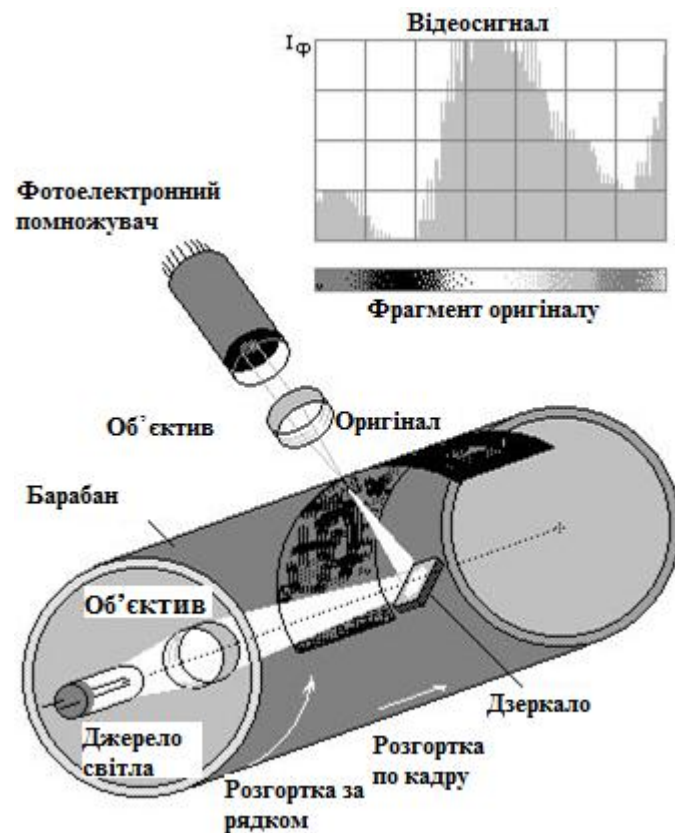
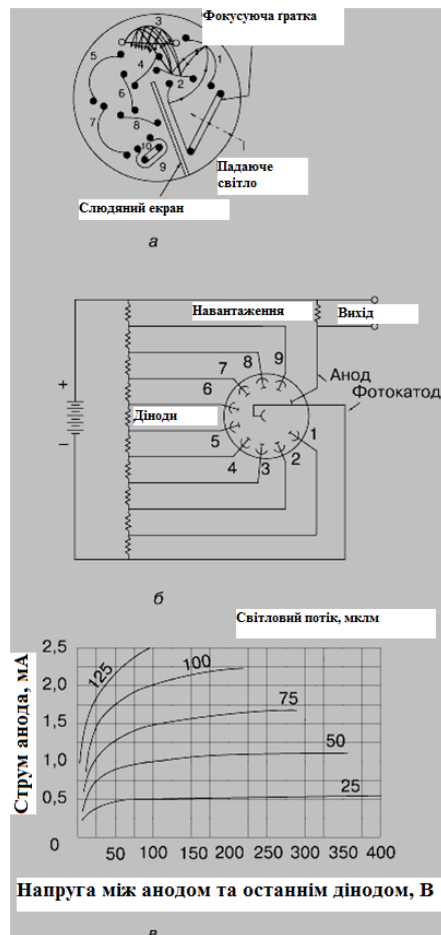
2212 ФЕП

Детектор Борексіно, створений за участю міжнародних кооперацій провідних світових наукових центрів в підземній лабораторії, розташованій в гірському масиві Гран Сассо (Італія), розпочав реєстрацію нейтрино, що випромінюються Сонцем. Вперше були спостережені сонячні нейтрино з енергією менше 1 MeV (мегаелектронвольт), які народжуються в ядерних реакціях, що відбуваються в центральній області Сонця.

ОПТИКА Л.14.

Застосування ФЕП

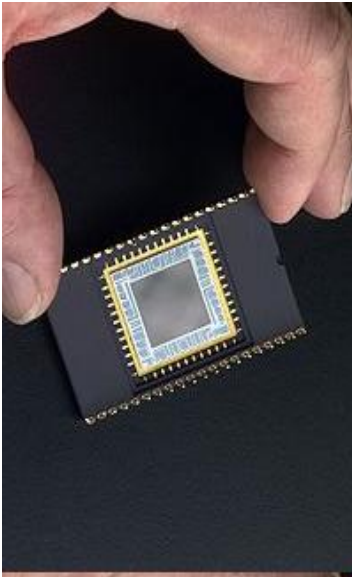
Схема барабанного сканера з ФЕП
 Обертанням барабана забезпечується рядкова розгортка зображення, а переміщенням фотоголівки уздовж барабана - кадрова

ОПТИКА Л.14.

Внутрішній фотоефект

Фото-прилади із зарядовим зв'язком (Нобелівська премія з фізики 2009)

Copyright © National Academy of Engineering

Willard S. Boyle

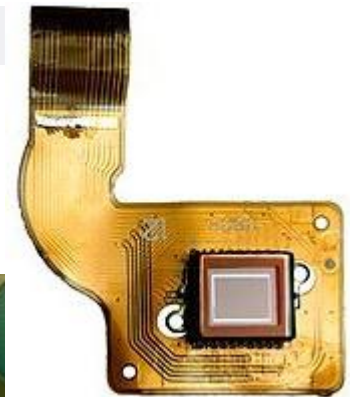
🕒 1/4 of the prize

Photo: National Inventors Hall of Fame Foundation/SCANPIX

George E. Smith

🕒 1/4 of the prize

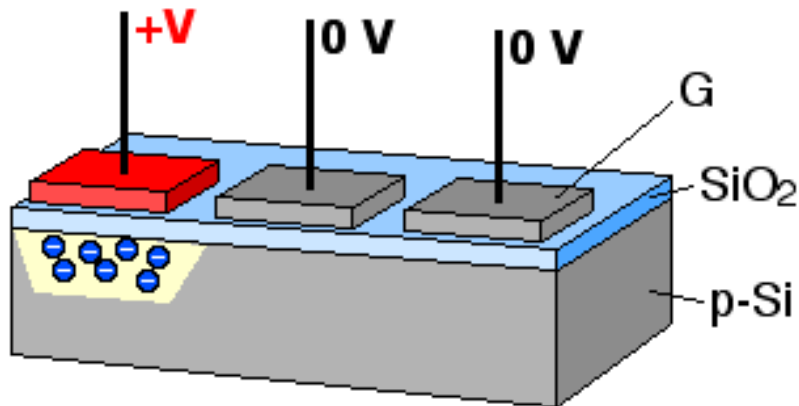

ПЗЗ-лінійка CCD from a fax machine

ФТІ кафедра ПФ

Array of 30 CCDs used on Sloan Digital Sky Survey telescope imaging camera

Принцип роботи ПЗЗ

1.2. Квантова оптика

Енергія, маса та імпульс фотона

За теорією Ейнштейна «Світло – потік «частинок» - фотонів»

$$E_{\phi} = h\nu = \hbar\omega$$

Виходячи із взаємозв'язку
маси та енергії

$$m = \frac{E_{\phi}}{c^2} = \frac{h\nu}{c^2} = \frac{h}{c\lambda}$$

Маса частинки, що
рухається зі швидкістю v ,
де m_0 - маса спокою

$$m = \frac{m_0}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}}$$

**маса спокою
фотону
дорівнює нулю!**

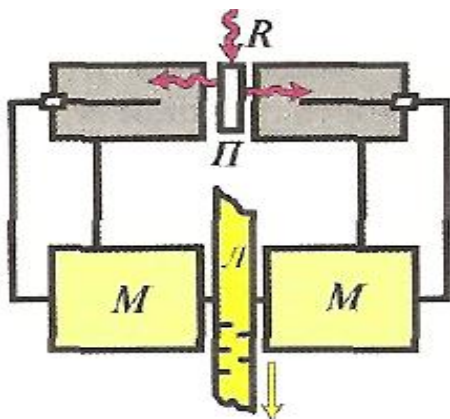
Імпульс фотона

$$p_{\phi} = \frac{E_{\phi}}{c} = \frac{h\nu}{c} = \frac{h}{\lambda} = \hbar k$$

1.2. Квантова оптика

Досліди зі слабкими світловими потоками -
підтвердження фотонної природи світла

Досліди В. Боте і С.І.Вавилова

Дослідивши слабе рентгенівське випромінювання, В. Боте (1891-1957) довів, що воно поширюється в різні боки не одночасно: його фотони довільно вилітають у той чи інший бік.

Ідея С.І.Вавилова про флуктуації числа фотонів у світловому пучку

Реєстрація спалахів в досліді Вавилова

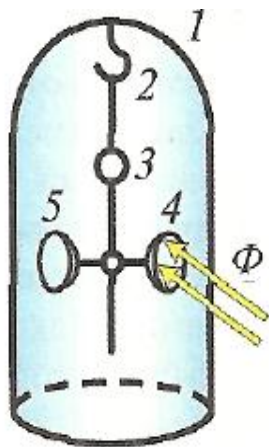
Тиск світла у хвильовій і фотонній теоріях

Досліди П.М.Лебедева

Ідея про тиск світла на освітлені тіла - І. Кеплер (1571—1630) (причина зміщення кометних хвостів у напрямку від Сонця)

К. Максвелл теоретично обґрунтував і визначив величину світлового тиску, виходячи з уявлень про електромагнітну природу світла

Фотонна теорія: результат передачі імпульсу фотонів поверхні тіла

Експериментально світловий тиск вперше виявив і виміряв П.М.Лебедев у 1900 р. У посудині 1 із високим вакуумом підвішували на тонкій скляній нитці 2 систему з двох дуже тонких пластинок 4 і 5. У таких пластинках температура на обох поверхнях практично була однаковою, що за низького тиску давало змогу усунути радіометричний ефект. Одна пластинка мала чорну, інша -дзеркальну поверхню. Пластинка, на яку посилали пучок інтенсивного світла Φ від електричної дуги, під дією світлового тиску зміщувалася. При цьому скляна нитка підвісу закручувалася на деякий кут, який вимірювали за допомогою зорової труби і дзеркальця 3, прикріпленого до нитки. За величиною кута закручування обчислювали світловий тиск на пластинку.

Тиск сонячного світла, що падає нормально на чорну поверхню, $4 \cdot 10^{-6} \text{Па}$.

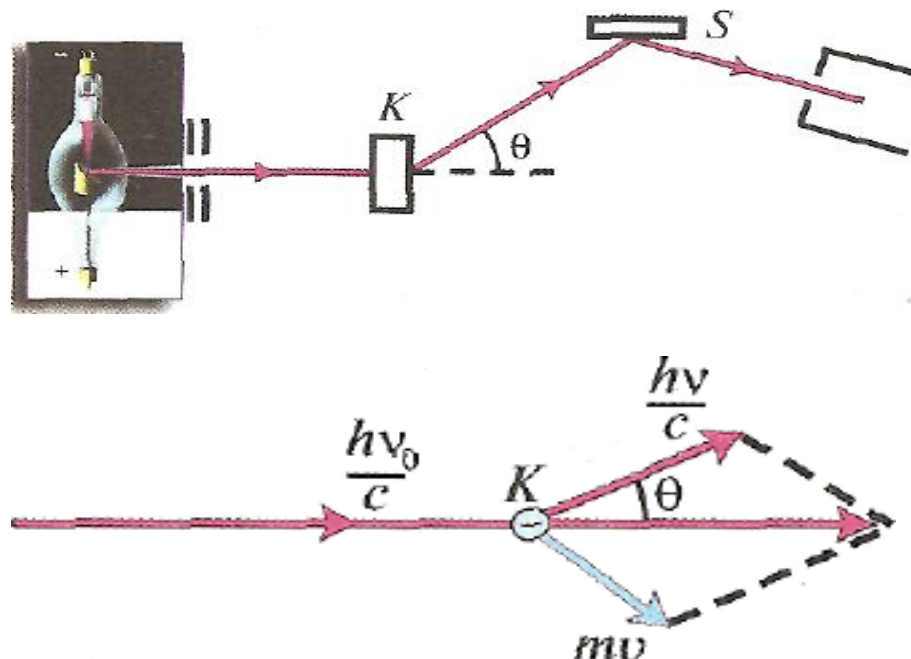
Ефект Комптона (1922р.)

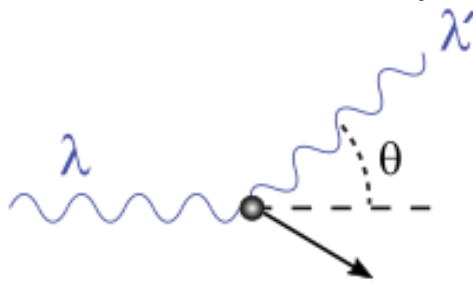
Arthur Holly Compton (1892 – 1962)

an American physicist.

Nobel Prize in Physics, 1927 (for his 1923 discovery of the Compton effect)

Вузький пучок рентгенівських променів спрямовували на деяку речовину K і після розсіювання у ній досліджували спектрографом. У 1923 р., досліджуючи розсіювання жорстких рентгенівських променів на парафіні, А. Комптон (1892—1962) помітив, що в спектрі розсіяних променів під яким завгодно кутом θ до початкового напрямку поряд із лінією, що відповідає частоті падаючих променів ν_0 , з'являється лінія променів меншої частоти ν .

$$\Delta\lambda = \lambda' - \lambda = 2\lambda_k \sin^2 \frac{\theta}{2}$$

1.2. Квантова оптика

Ефект Комптона

Закони збереження:

енергії $h\nu + m_0c^2 = h\nu' + mc^2$

→ Розділивши на c , піднесемо до квадрату

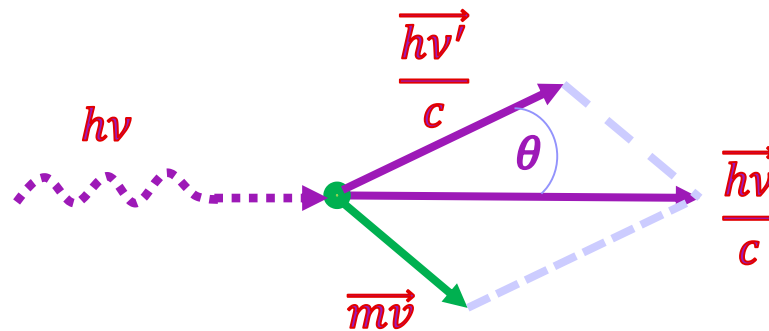
імпульсу $\frac{h\nu}{c} = \frac{h\nu'}{c} + m\vec{v}$

$$m^2c^2 = m_0^2c^2 + \left(\frac{h\nu}{c}\right)^2 + \left(\frac{h\nu'}{c}\right)^2 + 2m_0h\nu - 2\frac{h^2\nu\nu'}{c^2} - 2hm_0v'$$

За теоремою косинусів $(m\vec{v})^2 = \left(\frac{h\nu}{c}\right)^2 + \left(\frac{h\nu'}{c}\right)^2 - 2\frac{h^2\nu\nu'}{c^2}\cos\theta.$

Після віднімання $m^2(c^2 - v^2) = m_0^2c^2 + 2m_0h(\nu - \nu') - 2\frac{h^2\nu\nu'}{c^2}(1 - \cos\theta)$

$$m = \frac{m_0}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}} \Rightarrow m^2(c^2 - v^2) = m_0^2c^2$$

$$\Delta\lambda = \lambda' - \lambda = 2\frac{h}{m_0c}\sin^2\frac{\theta}{2} = 2\Lambda_k\sin^2\frac{\theta}{2}$$

$$\Lambda_0 = h/m_0c = 2,426\,3096(15) \cdot 10^{-12} \text{ м}$$